

SZNBK ELŐADÁSAINAK RÖVID ÖSSZEFOGLALÓJA

Szeged, 2024. augusztus 26–28.

KURZE ZUSAMMENFASSUNGEN DER SZNBK-KONFERENZPRÄSENTATIONEN

Szeged, 26.–28. August 2024.

01. AKIYAMA, Manabu John (University of Tsukuba, Japan)
„Olvasmányos imaóra” jelentősége és hatékonysága a római
szertartású Imaórák Liturgiájában

Az „Olvasmányos imaóra”-ban, amelyet a római szertartású Zsolozsma tartalmazza, szerepelnek az egyházatyák műveiből válogatott szövegek a második olvasmányán. A Nagypéntek, Nagyszombat és a húsvéti vigília a legszentebb időszak évente. Közülük Nagypénteken és Nagyszombaton, a Reggeli dicséret előtt tartásuk nyilvánosan, a nép bevonásával az Olvasmányos imaórát. A húsvéti vigília pedig, amelyben az Eucharisztikus liturgiája következik a Keresztségi liturgia után, helyettesíti az Olvasmányos imaórát: tehát a húsvéti vigíliát mondhatjuk az Eucharisztia és a Zsolozsma közös forrásának, valamint csúcspontjának. A nagypénteki második olvasmányban olvassák fel az Alanyszájú Szent Jánosnak a Katekiziseiből válogatott szakaszt a Krisztus vérenek erejéről, Nagyszombaton pedig az ál-Epiphániosz beszédét az Úr leszállásáról az alvilágba, tehát az életünk megújulásáról. Az Olvasmányos imaóra folyamán így bizonyíthatjuk az Eucharisztiai tapasztalásunkat az egyházatyák értelmezésével.

Meaning and Mechanism of Officium lectionis in the Liturgy
of the Hours in Accordance with the Roman Rite

In the “Office of Readings”, which is a part of the “Liturgy of the Hours” according to the Roman Rite, the texts from the church fathers are read in its second Reading. Good Friday, Holy Saturday and the Easter Vigil are the most holy season. Among them, on Good Friday and Holy Saturday a public celebration of the Office of Readings with the people should take place before Morning Prayer. The Easter Vigil, in which the Liturgy of the Eucharist follows the Celebration of Initiation, takes the place of the Office of Readings. Thus, we may say that the Easter Vigil is the common source and summit of the Holy Communion and the Liturgy of the Hours. In the Second Reading on Good Friday a passage is read from the Catecheses by Saint John Chrysostom about the power of Christ’s blood; and on Holy Saturday, a sermon of Ps.-Epiphanius is chosen in relation to the descent of Lord into hell, i.e. on the renewal of our life.

In this way, in the course of the Office of Readings, we can make certain our experiences of the Eucharist by means of the explanation of the church fathers.

02. BACSÓ Benjámín (Budapest, Magyarországi Baptista Egyház) Az anabaptisták exegetikai kérdései

Peter Riedemann, a második generációs anabaptista teológus *Rechenschafft unserer Religion/Leer und Glaubens* címet viselő, terjedelmes hitvallása „valóságos alapokmány a hutteriták számára a 16. századtól egészen napjainkig.” George Huntston Williams Riedemannt „a testvériség második alapítójaként”, egyszersmind „kiemelkedő dogmatikai szerzőként” jellemezte. Werner Packull szenvedélyes jelzőkkel mutatta be a hitvallást: „alapvető jelentőségű”, „hagyományformáló”, „mestermű” és „kötelező érvényű”. E méltatások és az elmélyültebb tanulmányozásra szóló felhívás alapján arra számítottam, hogy Peter Riedemann hitvallásában a tizenhatodik századi anabaptizmus olyan lényegi összefoglalását olvashatom, ami összhangban áll a klasszikus, ökumenikus érvényű keresztény hittételekkel. A meglátásaimat és kérdéseimet szeretném megosztani előadásomban.

Exegetical questions of the Anabaptists

Peter Riedemann, second generation Anabaptist theologian entitled *Rechenschafft unserer Religion/Leer und Glaubens*, his voluminous creed “is a veritable charter for the Hutterites from the 16th century to the present day.” George Huntston Williams Riedemannt as “the second founder of the brotherhood”, as well described him as an “outstanding dogmatic author”. Werner Packull he introduced the creed with passionate epithets: “fundamental significant”, “former of tradition”, “masterpiece” and “obligatory valid”. These praises and the call for deeper study based on that, I calculated that in Peter Riedemann's confession of faith the such an essential summary of sixteenth-century Anabaptism I can read, which is in accordance with the classical, ecumenically valid with Christian beliefs. I would like to share my insights and questions in my presentation.

03. BAKOS Gergely OSB

Lectio benedictina & charthusiensis

Előadásomban a lectio divina ősi szerzetesi gyakorlatának nyomait igyekszem föltárni a nyugati spiritualitás olyan alapszövegeit vizsgálva mint Szent Benedek Regulája, Karthauzi Guigó Scala Caustralium című műve, valamint Saint-Thierryi Vilmos Aranylevele.

Lectio benedictina & charthusiensis

In my lecture I will explore the traces of the ancient monastic practice of lectio divina by examining fundamental texts of Western spirituality such as the Rule of Saint Benedict, the Scala Caustralium by Guigo II the Carthusian, and the Golden Letter by William of Saint-Thierry.

04. BÁCSKAI Károly (Budapest, Evangélikus Teológiai Egyetem)

Dilemmas of Exegetical Interpretation Raised in Mark Penner's „Study on Issues in Sign Language Translation, with Special Reference to Bible Translation” (2009)

The translation of the New Testament into Sign Language (SL) is a field of growing interest to many scholars involved in translation, but many SL translation projects are encountering difficulties. In examining these, Penner argues „that the Deaf community occupies a unique sociolinguistic context as it relates to translation, and that this makes Deaf ownership of translation projects and training of Deaf people a high priority” (Penner, p. 1.). In his study to be presented here, among other issues he takes a closer look at some salient exegetical matters in SL translation, offering at the same time tentative solutions to them. In addition – again among others –, he also suggests the early engagement in discourse studies during the SL translation process and the implementation of effective comprehension testing methods (Penner, *ibid.*).

05. BENYIK György (Szeged, Gál Ferenc Egyetem)

Az evangéliumi üzenet Kempis Tamás *Imitáció*jában

Kempis Tamás *Imitatio*ja, vagyis „Krisztus követése” c. műve a Biblia után a legtöbb nyelvre lefordított elmélkedési könyv. A szerző igen jártos volt a Bibliában és a teológiai irodalomban is. Műfaja nem egyezik meg a catenákéval vagy a bibliai postillákéval, sőt benne a bibliai idézetek és az elmélkedő szerző saját meglátásai összemosódnak. Nem a bibliai szöveget analizálja a hagyományos morális vagy anagogikus értelem keresésével, hanem az olvasót szembesíti Istennel, hogy kivonja érzelmi és értelmi világát a „világ hiúságának” hatása alól. Nem is csak az Isten világának, hanem a Mindenható vagy a Szentháromság vizuális megragadására törekszik. Nem is veszi sorra Jézus életének eseményeit, mint Szász Rudolf a Jézus életében. Nem köti elmélkedéseket az ágostoni vagy a Benedek által írt regulák gondolatmenetéhez. Inkább misztagogikus megközelítést alkalmaz. Egyedül arra törekszik, hogy pap, szerzetes vagy laikus olvasójának lelkét megragadja, hogy képes legyen saját életét, vágyait és tetteit az Isten világa felől megítélni.

Die Evangeliumsbotschaft in der Nachfolge von Tamás Kempis

Tamás Kempis: *Imitatio Christi*, d. h. „Nachfolge Christi“. Sein Werk ist nach der Bibel, das Buch der Meditation, das in die meisten Sprachen übersetzt wurde. Der Autor war mit der Bibel und der theologischen Literatur bestens vertraut. Sein Genre ist nicht das gleiche wie das Genre von Catenas oder das Genre der biblischen Postillen, tatsächlich sind biblische Zitate und die eigenen Einsichten des kontemplativen Autors verschwommen. Er analysiert den Bibeltext nicht auf der Suche nach traditionellen moralischen oder anagogischen Bedeutungen, sondern konfrontiert den Leser mit Gott, um seine emotionale und intellektuelle Welt dem Einfluss der „Eitelkeit der Welt“ zu entziehen. Es geht nicht nur darum, die Welt Gottes, des Allwissenden oder der Heiligen Dreifaltigkeit visuell einzufangen. Er verfolgt nicht einmal die Ereignisse im Leben Jesu, wie es Ludolf von Saxen im Leben Jesu tut. Er verknüpft die Überlegungen nicht mit dem Denkprozess der Regeln Augustins oder Benedikts. Vielmehr verfolgt er einen mystagogischen Ansatz. Er allein

ist bestrebt, die Seele seines Lesers, Priesters, Mönchs oder Laien, einzufangen, damit er sein eigenes Leben, seine Wünsche und sein Handeln aus der Perspektive der Welt Gottes beurteilen kann.

**06. BUZÁSI Gábor (Budapest, Eötvös Lóránd Tudományegyetem)
Reading the Bible with an Apostate: Emperor Julian's
Polytheistic Hermeneutics of Scripture**

During his short reign (361–363), Julian the Apostate spent much of his intellectual effort on his polemic against Christianity. Hermeneutics was an essential part of his strategy, applied to both pagan and Biblical texts. In *Contra Galilaeos*, fragments of which survive in their refutation by Cyril of Alexandria, the emperor concentrated on the Bible and attempted to show the absurdity of its literal sense in order to undermine the central doctrines of Christian faith. At the same time, in some of his other writings the same author enthusiastically argued that sacred texts have a deeper and more coherent meaning. Interestingly enough, such texts do not include pagan, polytheistic writings only but the Bible as well, although in an indirect way. In this paper I will present Julian's Biblical hermeneutics through the analysis of some of his exegetical passages in light of his own extant texts and in the broader context of contemporary sources.

**07. CIFRÁK, Mária OFM (University of Zagreb)
„Facere misericordiam” mit Aussätzigen (vgl. Mk 1,41)
Jesus und Franz von Assisi**

Der Fachbegriff *lectio divina* wurde zum allgemeinen Namen für eine ganze Reihe von Arten, heilige Texte zu lesen, und für verschiedene Methoden. Die Glaubenden erkennen den Text als Wort Gottes an. Bibel-exegese ist in erster Linie Forschung, d.h. objektives und allgemeingültiges Verständnis dieses Wortes. *Lectio divina* ist stark von einer persönlichen Dimension geprägt. Man betet, öffnet sich der Kontemplation und versucht, das Wort Gottes im Leben zu verwirklichen. In diesem Artikel geht es um die Exegese der Begegnung Jesu mit dem Aussätzigen (vgl. Mk 1,40-45). Jesus hat sich also unter die Armen und Kranken begeben,

um ihnen zu helfen und sie zu heilen. Im Testament des Franz von Assisi erfahren wir, dass er auch unter den Aussätzigen war. Es ist anzunehmen, dass er auf diese Weise Christus nachahmen wollte. Er hat keinen Orden gegründet, der sich um die Kranken kümmert. Trotzdem ließ er dieses Erlebnis seines Lebens als Vermächtnis, weil er selbst „*misericordiam Dei*” erfuhr und diese Barmherzigkeit anderen erweisen wollte.

08. CZIRE Szabolcs (Cluj-Napoca, Protestant Thological Institut) Apostle Paul’s use of Psalms

Apostol Paul’s use of Scripture is more problematic than one might wish. A common approach is to identify explicit quotations, and more recently, the implicit allusions and “echoes.” Paul’s selection of Scriptures shows that the texts he included were just as significant as those he omitted. He used various scriptural traditions, but his explicit citations mainly come from four sets of traditions or “books” from the Scriptures of Israel: twenty-eight citations from Isaiah, twenty from the Psalms, fifteen from Genesis, and fifteen from Deuteronomy. Identifying the implicit allusions and “echoes” is more of a challenge and the subject of many recent studies. This paper will explore the use of Psalms by Paul.

Pál apostol Zsoltár-utalásai

Pál apostol Szentírás-idézésének gyakorlata jóval problematikusabb, mint azt korábban vélte a kutatás. Gyakori megközelítés az, hogy azonosítjuk az explicit idézeteket, és újabban az implicit utalásokat és „visszhangokat” is. Pál számára az adott bibliai helyek kiválasztása épp olyan fontos volt, mint más helyek kihagyása. Különböző szentírási hagyományokat használt, de explicit idézeteinek többsége a ma Ószövetségként ismert könyvekből származnak: huszonnyolc idézet Ézsaiásból, húsz a Zsoltárokból, tizenöt a Teremtés könyvéből és tizenöt a Második Törvénykönyvből. Az implicit utalások és „visszhangok” azonosítása nagyobb kihívást jelent, és nagyszámú újabb kutatás tárgyát képezi. Jelen tanulmány a Zsoltárok könyvének Pál általi használatát vizsgálja.

09. ENGHY Sándor (Sárospatak, Református Teológiai Akadémia) Melius Juhász Péter prédikációinak exegetikai gyökerei

Melius Juhász Péter debreceni prédikátor, püspök. (1532–1572) alig 40 évet élt. Prédikációi mély exegetikai gyökerekről tanúskodnak. Melius Juhász Péter számára fontos a Szentírás, mely hitének legfőbb tekintélye és prédikációiban azt eredeti nyelven idézi. A bibliai szövegeket kontextusban értelmezi, kora körülményeire alkalmazva. Prédikációi teológiailag világosak, egyszerűek. A legbonyolultabb igazságokat is érthetővé teszi, nem feláldozva azok bibliai összefüggéseit. A reformáció eszméi nagy hatást gyakoroltak rá, a kegyelemtől, a hit általi megigazuláson át az Istennel való személyes kapcsolatig. Korának uralkodó egyházával szemben éles kritikát fogalmaz meg, saját egyházát védelmezve. Ezen írások exegetikai alapjait vizsgálom, kutatva, hogy polemikus megjegyzéseit mennyiben igazolják a Szentírávból vett idézetek.

Die exegetischen Wurzeln der Predigten von Melius Juhász Péter

Melius Juhász Péter, der Prediger und Bischof von Debrecen (1532–1572), lebte kaum 40 Jahre. Seine Predigten zeugen von tiefen exegetischen Wurzeln. Für Melius Juhász Péter war die Heilige Schrift von höchster Autorität und er zitierte sie in seinen Predigten im Original. Er interpretierte die biblischen Texte im Kontext und wandte sie auf die Umstände seiner Zeit an. Seine Predigten sind theologisch klar und einfach, und selbst die komplexesten Wahrheiten macht er verständlich, ohne deren biblischen Zusammenhänge zu opfern. Die Ideen der Reformation hatten großen Einfluss auf ihn, von der Gnade und der Rechtfertigung durch den Glauben bis hin zur persönlichen Beziehung zu Gott. Er äußerte scharfe Kritik an der herrschenden Kirche seiner Zeit und verteidigte seine eigene Kirche. Ich untersuche die exegetischen Grundlagen dieser Schriften und erforsche, inwieweit seine polemischen Bemerkungen durch Zitate aus der Heiligen Schrift gerechtfertigt werden können.

10. FABINY Tibor (Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem)
Leonhard Goppelt and biblical typology as *pneumatische*
Betrachtungsweise

While Rudolf Bultmann (1884–1976) said that biblical typology (or, figuralism) was a 'hermeneutical method' that had to do with the cyclical view of history to be observed in Oriental cultures or Greek philosophy, Leonhard Goppelt (1911–1973) argued that typology is not a hermeneutical method to be used in a technical way to interpret the Old Testament. It is a spiritual approach (*pneumatische Betrachtungsweise*) that reveals the connection ordained in God's redemptive plan between the relationship of God and man in the OT and that relationship in the New Testament. Moreover, he maintained that: (1) typology was unknown in the non-biblical Hellenistic environment of early Christianity; (2) it was found exclusively in the Jewish environment but only as a principle of eschatology; (3) the typology that was found in Judaism had a prior history in the eschatology of the Old Testament. The paper wishes to explore and assess these two views.

Leonhard Goppelt és a bibliai tipológia mint „*pneumatische*
***Betrachtungsweise*”**

Amíg Rudolf Bultmann (1884–1976) szerint a bibliai tipológia (vagy figuralizmus) „hermeneutikai módszer”, amely a keleti kultúrákban, vagy a görög filozófiában megfigyelhető ciklikus történelemszemlélet jellemzője, Leonhard Goppelt (1911–1973) azzal érvelt, hogy a tipológia nem egy hermeneutikai módszer, amely csupán az Ószövetség értelmezését szolgálta. Szerinte a tipológia egy spirituális megközelítés (*pneumatische Betrachtungsweise*), amely felfedi az Isten megváltói tervében elrendelt Isten és ember kapcsolatot, valamint ennek a folyamatosságát az Ó- és az Újszövetségben. Tovább, mint kifejtette: (1) a tipológia ismeretlen volt a korai kereszténység nem bibliai hellenisztikus környezetében; (2) kizárólag a zsidó környezetben volt fellelhető, de csak az eszkatológia alapelveként; (3) a judaizmusban fellelhető tipológiának előtörténete volt az Ószövetség eszkatológiájában. Az előadás ezt a két nézetet kívánja feltárni és értékelni.

11. GÁBOR Csilla (Cluj-Napoca, Babeş-Bolyai University)
Lectio and hermeneutics in a 17th century manuscript.
Ways of reading the Sriptures in the sermons of Márton Káldi

In recent years, research in church history and literary history has provided much new information regarding the activity of the Jesuits in early modern Hungary, but there is still much unexplored territory and many unknown texts. Márton Káldi (1568–1632) was the brother of the Bible translator György Káldi, himself a Jesuit. He worked in various functions in Gyulafehérvár, Kolozsvár, Kassa, Brno, Vienna, and other places. His literary activity was previously unknown to researchers. A few years ago I came across his manuscript sermons for Sundays and feasts of the year in the Batthyaneum in Gyulafehérvár, compiled in 1623, and later I had the opportunity to study in detail his collection of sermons for saints' feasts, finished in 1626 and stored in the ELTE University Library in Budapest.

In my lecture I will focus on the two manuscripts, paying attention to the distinctive two-part structure of the texts: on the one hand, the dogmatic teaching, mostly nuanced, based on biblical exegesis, always followed by a discussion of a moral issue, always linked to the pericope; on the other hand, the polemical tone. Particular attention is paid to the way in which the late ancient and medieval biblical hermeneutical tradition is applied, sometimes renewed, and linked to the liturgical period.

12. FORNBERG, Tord (Uppsala, The Newman Institute)
Härkeberga Church – an Example of Late Medieval lectio divina

Sweden is extremely rich in late Medieval church art. One reason is that the country has never been occupied by someone and the Lutheran Reformation was not really iconoclastic in Sweden. Even small countryside churches, especially in the region around Lake Mälaren west of Stockholm, are treasure troves of late Medieval Biblical interpretation. One of those small churches is the one in Härkeberga some 60 kms northwest of the capital. Here we find lots of Biblical figures and events, “read” in the light of typology as in the well-known *Biblia pauperum*. In addition, there are apocryphal motives, church fathers, saints making up

the whole interpretative pattern used by the church. There are also folkloristic motives showing the precarious life outside of the church (mainly in the porch) and also a great number of symbolic motives, probably alluding to various virtues to be shown or sins to be avoided. We find a more or less complete presentation of the message promoted by the late Medieval Church, just some decades before the Reformation changed the situation in depth.

13. GERÉBY György (Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bécs, Közép-európai Egyetem)

A Tékozló Fiú parabolája

A tékozló fiú parabolája Lukács evangéliumának sajátja (Lk 15, 11–32). Nincs sem rabbinikus, sem hellénisztikus párhuzama. A példabeszéd hagyományos és mára gyakorlatilag általánosnak tekinthető értelmezése szerint morális példázat a megtérő bűnösről és Isten feltétel nélküli szeretetéről. Egy nagyon régi kisebbségi értelmezés azonban Tertullianustól kezdve Ágostonon és számos más kommentátoron át a példabeszédben üdvtörténeti tanítást lát a 'két népről', a pogányokról és a zsidókról. Előadásomban a mellett fogok érvelni, hogy bár a többségi morális értelmezésnek is van létjogosultsága, a parabola egészét, ideértve a problematikus második részt, és a benne foglalt különös ószövetségi utalásokat, az üdvtörténeti értelmezés a meggyőzőbb. A döntő érvet egy olyan tórai utalás szolgáltatja, amit a kommentárok vakfoltként hagytak figyelmen kívül, és ami felnyitja a többi, nem különösebben elrejtett utalást is. Az üdvtörténeti értelmezésnek számos történetológiai következménye adódik.

The parable of the Prodigal Son

The parable of the Prodigal Son (Lk 15, 11–32) is an 'Eigengut' of the Gospel of Luke. It has no parallels either in Rabbinic or Hellenistic literature. The parable is understood nearly exclusively as a moral teaching about repentance and the unconditional love of God towards sinners. In the lecture, I will call attention to a thinly represented, but ancient alternative reading of the parable, already present in Tertullian, Augustine and a long series of later commentators who understand the parable on

the basis of the history of Salvation as the two sons represent the 'two nations', the Gentiles and the Jews. I will argue that hitherto neglected Old Testament, in fact, Toraic quotations and allusions justify the salvation-historical interpretation, thereby offering an explanation of the mysterious second part of the parable, too. Interestingly, the key argument from the Torah proved to be a blind spot for an umpteen number of learned commentators and scholars. This minority interpretation, however, has far-reaching consequences for the Christian understanding of history.

14. GÖRFÖL Tibor (Pécsi Tudományegyetem)

Medieval meditative reading: Hugh of St. Victor and William of St. Thierry

The 12th century witnessed an exceptional flourishing of texts dealing with the practice and understanding of reading. A new practice of reading was established in the classrooms of the cathedral and other schools, and along with these pedagogical experiments the theory and realization of meditative reading also bore fruits in a variety of ways. Hugh of St. Victor is one of the authors of the century paying special attention to the relations of lectio and meditation. According to his definition meditation „takes its start from reading but is bound by none of reading's rules or precepts. For it delights to range along open ground, where it fixes its free gaze upon the contemplation of truth, drawing together now these, now those causes of things, or now penetrating into profundities, leaving nothing doubtful, nothing obscure.” This adventurous experience of meditation is exemplified in a theologically and spiritually fruitful way of William of St. Thierry's meditative orations.

15. HORVÁTH Imre (Pécsi Tudományegyetem)

Angyali üdvözlés-képek: Lectio divina mint képi reprezentáció

Az *Angyali üdvözlés* eseménye üdvtörténeti, teológiai jelentőségéből fakadóan az első keresztény évszázadok óta művészi ábrázolások témája. A Priscilla-katakombában megőrzött, a 3. század első felére visszanyúló falfestmény az üdvesemény első ábrázolási változatának tekinthetjük.

E képi reprezentációmintát az évszázadok során festők, szobrászok, mozaik- és miniaturaművészek szimbolikus részletekkel gazdagították, mintegy kibontakoztatva a szentírási szöveg és a patrisztikus hagyomány (sőt az apokrif szöveghelyek) által közvetített teológiai üzenetet. A korai németalföldi festészetben bizonyos képek (Robert Campin műhelyének *Mérode-oltárképe* vagy Jan van Eyck *Angyali üdvözlete*) rendkívül összetett vizuális utalások hálóját tartalmazzák.

Jelen tanulmány azt a képteológiai értelmezési lehetőséget igyekszik felvázolni, mellyel az *Angyali üdvözlés-képek* bizonyos (nyugati és bizánci) ábrázolásmintáit mint sajátos *lectio divina-reprezentációkat* szemlélhetjük.

Annunciation Images: Artistic Representations of lectio divina

Due to its theological significance, the event of the *Annunciation* has been represented artistically ever since the first Christian centuries. A mural painting dating as far back as the first half of the third century has been preserved in the Catacomb of Priscilla, already providing an initial version of the pattern of representation of this biblical episode. The pattern was taken over by artists (painters, sculptors, mosaicists, miniaturists), enriched with details, symbols and diversified to capture the theological message conveyed by the biblical text, the apocryphal text and patristic tradition. In Early Netherlandish painting images may contain very complex programmes of visual references, with objects having significance in reinforcing the theology of the event (*The Mérode Altarpiece* of workshop of Robert Campin, and *The Annunciation* by Jan van Eyck).

The present study aims to observe the evolution of some artistic patterns of the Annunciation in the Western and Byzantine art. It raises the possibility of viewing the Annunciation images as artistic representations of *lectio divina*.

16. JAKUBINYI György (Gyulafehérvár, nyugalmazott érsek) Dániai Ágoston atya disztichonja

Vorbemerkung: Als eine Abweichung von der wissenschaftlichen Methode besteht diese kurze Studie als Mosaikbild aus Zitaten mit der Angabe der entsprechenden Quellen.

Es geht um das berühmte lateinische Epigramm/Distichon von P. Augustinus von Dänemark OP (†1285) über die vier Sinne der Heiligen Schrift (Schriftthermeneutik): „Littera gesta docet, quid credas allegoria, moralis quid agas, quo tendas anagogia.“ Deutsch: „Der Buchstabe lehrt die Ereignisse, was du zu glauben hast, die Allegorie, die Moral, was du zu tun hast, wohin du streben sollst, die Anagoge (Führung nach oben).“ *Was ist Hermeneutik?* Dass die Schriftdeutung nötig ist, zeigt schon die Begegnung des Diakonen Philippus mit dem Schatzkämmerer von Äthiopien, der Jesaja liest, aber nicht versteht und benötigt Hilfe für die Deutung (Apg 8,26–39).

Grundprinzip der Hermeneutik: die vier Sinne der Heiligen Schrift. Der Hl. Johannes Cassianus (†435) hat die vier Sinne der Heiligen Schrift festgestellt: 1. Literalsinn = wörtliche, geschichtliche Auslegung, 2., Typologischer Sinn = Auslegung des Alten im Lichte des Neuen Testaments, 3. Tropologischer Sinn = moralische Sinnebene, 4. Anagogischer Sinn = endzeitlich-eschatologische Auslegung (deutsche Übersetzung in: Wikipedia: Vierfacher Schriftsinn). Dies hat P. Augustinus von Dänemark in seinem Distichon in Versform zusammengefasst. Übrigens ist die katholische Exegese wissenschaftlich, denn nur 18% der Heiligen Schrift ist dogmatisch verpflichtend erklärt, die andere Teile kann man frei diskutieren. Die Wissenschaft zeigt die möglichen Deutungen auf, also alle sind wissenschaftliche Hypothesen, und die Kirche hat recht zu sagen, wenn eine wissenschaftliche Hypothese – also immerhin wissenschaftlich – die einzige katholische Deutung ist! Papste und Päpstliche Bibelkommission zitieren vielmals das Distichon Littera gesta docet.

Kurze Biografie von P. Augustinus von Dänemark und vom Hl. Johannes Cassianus. Der Hl. Johannes Cassianus als gebürtiger von römischer Dobrudscha (Scythia Minor damals) ist von der Rumänischen Orthodoxen Kirche als Ur-Rumäne betrachtet und als solcher in 1955 heiliggesprochen für die Rumänische Orthodoxe Kirche.

Littera gesta docet Distichon und die jüdische Schriftdeutung. Parallele mit dem jüdisch-rabbinischen PARDES: **P**öschat = einfach, **R**emez = Hinweis, **D**örasch = Homilie, **S**sod = Geheimnis also die vier Sinne der Heiligen Schrift.

Als Ausklang wird Samuel Werenfels zitiert über die vielerlei Deutung der Schrift, wobei ein jeder in der Schrift seine Wahrheit findet. Und

dazu als Antwort ein Zitat von Hl. Augustin: „Ich würde den Evangelien nicht glauben, wenn nicht die Kirche durch ihre Autorität mir sie anbieten würde.“

17. KOC SIS Imre (Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem) A lectio divina Carlo Maria Martini életművében

Carlo Maria Martini neve jól ismert mindazoknak, akik az Újszövetség görög szövegének kritikai kiadásait (Novum Testamentum Graece, Greek New Testament) rendszeresen használják, hiszen a kiadást gondozó szerkesztői bizottság tagjainak felsorolásában az ő neve is szerepel. Ez a tény jól mutatja, hogy Martini tanárként elsősorban a szövegkritika területére összpontosított. Ám, főként a milánói érsekké történt kinevezése után, a Biblia spirituális és lelkipásztori megközelítése terén is nagy érdemeket szerzett. A milánói dómban rendszeresen tartott fiataloknak szentírásmagyarázatokot, és egyéb fórumokon (lelki gyakorlatok, továbbképzések) is igyekezett megismertetni és megkedveltetni a katolikus egyházban hagyományosnak mondható lectio divina olvasási módot. Előadásomban röviden vázolom Martini bíboros életútját, különös hangsúlyt helyezve a spirituális jellegű biblikus írásaira. Egy kiválasztott szöveget keresztül pedig bemutatom a lectio divina Martini által képviselt gyakorlatát.

18. KÓKAI-NAGY Viktor (Debreceni Református Egyetem, Komárom, Selye János Egyetem) Die jüdische Interpretation der Probe Abraham und ihr Erscheinen im Neuen Testament

Angesichts der vielfältigen Darstellung der Ereignisse auf dem Berg Morija in der frühjüdischen Literatur ist es recht überraschend, dass die Geschichte von Isaaks Opferung nur in zwei Texten des gesamten Neuen Testaments deutlich erkennbar ist: im Buch der Hebräer und im Jakobusbrief. Zu diesen beiden Texten werden wir am Ende unserer kurzen Studie kommen. Ziel unserer Untersuchung ist es zu zeigen, wie die beiden Autoren die Fäden aus der hellenistisch-jüdischen Tradition in ihr eige-

nes Material einweben und die Geschichte von Abrahams Prüfung weiter auslegen.

A Mórijjá hegyén történtek sokszínű kibomlását látva a korai zsidó irodalomban, igencsak meglepőnek nevezhető, hogy egyértelműen csupán két szövegben jelenik meg a teljes Újszövetségben Izsák feláldozásának története: a Zsidókhoz írt levélben és Jakab levelében. Rövid tanulmányunk végén ehhez a két szöveghez fogunk megérkezni. Vizsgálatunk célja pedig az, hogy bemutassuk, a két szerző miként szövi bele saját anyagába a hellenista zsidó hagyományból felvett szálakat, továbbértelmezve Ábrahám próbatételének történetét.

19. KONCZ-VÁGÁSI Katalin (Sarkad, Református Gyülekezet) Kecskeméthy Csapó István hermeneutikája a katedrán és a szószéken

Kecskeméthy István (1864–1938) több mint 40 évig (1895–1936) állt a Kolozsvári Teológiai Fakultás Ószövetségi Tanszékének az élén. Tudóstanári pályafutása mellett azonban a belmisszió elkötelezett híve és tevékeny munkatársa volt.

A Budapesti Teológiai Akadémián ismerte meg a protestáns liberalizmust és racionalizmust, miközben otthonról (Dunántúl) a protestáns ortodoxia elveit hozta magával. Személyiségét ez a mély református kegyesség határozta meg egész életében. Erdélyben szintén egy inkább liberális szellemiség várta, ám ez kölcsönhatásban állt azzal a másfajta, speciálisan erdélyi sajátossággal, melyet „magyar testvéri szolidaritásként” (pl. az unitarizmussal) lehet definiálni.

Az egyetemi katedrán a vallástörténeti iskola képviselői közé tartozott. Liberális írásmagyarázóként a bibliai szövegeket alapos vizsgálat és kritikai szemlélet alá vetette. Ismerte és közvetítette a kortárs nyugat-európai szakirodalom eredményeit, ugyanakkor saját tudományos álláspontját is megfogalmazta.

A szószéki igehirdetéseit azonban kevésbé határozta meg tudományos szemlélete, sokkal inkább az a „pietista hév”, mely a megtérést és a lelki megújulást sürgette. Prédikációit az igeszerűség és a gyülekezetszerűség jellemezte. Célja olyan üzenet tolmácsolása, mely közérthetően és bibliai

hűséggel adja át Isten Igéjét, az elmaradhatatlan erkölcsi mondanivaló megfogalmazása mellett.

Ez az ellentmondásosság vagy másnéven kettősség kísérte végig egész pályafutását, de a legjelentősebb hagyatékában, a bibliafordítói munkásságában érződik a legkevésbé. Itt ért össze az a fáradozás, melyet az Isten Igéjének megértéséért és mindenki felé való közvetítéséért tett.

Die Hermeneutik von István Kecskeméthy Csapó am Lehrstuhl und auf der Kanzel

István Kecskeméthy (1864–1938) war mehr als 40 Jahre lang (1895–1936) Leiter des Lehrstuhls für Altes Testament an der Theologischen Fakultät in Klausenburg. Neben seiner Karriere als Wissenschaftler und Lehrer war er jedoch auch ein engagierter Anhänger und aktiver Mitarbeiter der Frömmigkeitsbewegung.

Der protestantische Liberalismus und Rationalismus wurde an der Theologischen Akademie in Budapest erkannt, während die Grundsätze der protestantischen Orthodoxie aus seiner Heimat (Transdanubien) hatte mitgebracht worden. Diese tiefe reformierte Frömmigkeit prägte seine ganze Persönlichkeit. Auch in Siebenbürgen erwartete ihn eine eher rationalistische und liberale Spiritualität, die auf eine andere, spezifisch siebenbürgische Eigenart traf, die sich als „ungarische brüderliche Solidarität“ (z.B. mit dem Unitarismus) definieren lässt.

An der Fakultät war er einer der Vertreter der religionsgeschichtlichen Schule. Die biblischen Texte wurden als liberaler Schriftausleger einer genauen Prüfung und kritischen Analyse untergeordnet. Die Ergebnisse der zeitgenössischen westeuropäischen Literatur wurden gekannt und vermittelt, aber er formulierte auch seine eigene wissenschaftliche Position. Seine Kanzelpredigten waren jedoch weniger von seiner wissenschaftlichen Ansicht geprägt als von einer „pietistischen Begeisterung“, die zur Umkehr und geistlichen Erneuerung drängte. Seine Predigten wurden sich durch Worttreue und Gemeindetreue ausgezeichnet. Sein Ziel war es, eine Botschaft auszulegen, die das Wort Gottes klar und bibeltreu vermittelt und gleichzeitig die unverzichtbare moralische Botschaft zum Ausdruck bringt.

Diese Widersprüchlichkeit oder auch Dichotomie wurde sein ganzes Leben lang begleitet, war aber in seiner Arbeit als Bibelübersetzer nicht so sehr deutlich geworden. Hier kam sein Bemühen, das Wort Gottes zu verstehen und allen zu vermitteln, zusammen.

20. KÓNYA Ákos (Miskolc, Semmelweis Egyetem)
Spirituality beyond the Text, following Paul Ricoeur's
hermeneutics. Mimesis and detour

The main points of my lecture will be on 'reading the Text' and what does 'detour' mean. Reading the given Text as a narrated story, the reader finds himself/herself captured, seized by it, and becomes a part of this story. There are the mimetical steps. What is 'detour', which entails listening to the 'otherness' which maybe discerned in the text. Stepping into the mysterious world of the Text there is an opportunity to go beyond what is there written. Is there an 'extra' meaning there? The task of hermeneutics according Ricoeur, „link to the notion of the world of text.” When the reader involved into the dialogue „the narrowness of the dialogical relation explodes. This again, marks the spirituality of writings...”/Ricoeur: The model of Text/. We understand ourselves only by the long detour of signs deposited in cultural works, such as the Bible. The last point would be, how can we arrive the third stage of Mimesis. Hope, that in some ways I can challenge the listeners to deal the Ricoeur's hermeneutic.

21. KRÁNTZ Mihály (Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem)
Szent Pál karizmatikus hívása.
Látomások és misztikus élmények az apostol életében

Saul a Damaszkuszi úton rendkívüli élményben részesült. Egy fényjelenség a földre vetette és mennyei hang szólította a nevében. Egy természetes párbeszédben tudomására jut, hogy a feltámadt Krisztus szólította meg ilyen különleges módon és bízta meg hithirdető tevékenységgel. Ettől a pillanattól kezdve Pál bensőséges kapcsolatba kerül a természetfeletti világgal és elsősorban Jézus Krisztussal. Leveleiben többször hivatkozik

titokzatos, lelki élményeire és követőit is erre a természetfeletti útra hívja, melyen maga is jár.

Milyen kifejezésekkel írja le Lukács, Pál életrajzírója, ezeket a lelki tapasztalatokat és miképpen szól maga az apostol erről az élményeiről? Ezeket a kérdéseket vesszük szemügyre és vizsgáljuk meg, hogy milyen lelki háttérrel indult el az evangélium hirdetése a kereszténység terjedése kezdetén.

Forrásszövegek: Apostolok Cselekedetei, Pál levelei.

The charismatic vocation of Saint Paul. Visions and mystical experiences in the life of the apostle

Saul had an extraordinary experience on the road to Damascus. A phenomenon of light cast him to the soil and a heavenly voice called him by his name. In a natural dialogue, he learns that it was the risen Christ who addressed him in such a special way and entrusted him with the task of preaching the faith. From that moment on, Paul enters into an intimate relationship with the supernatural world and, above all, with Jesus Christ. In his letters, he repeatedly refers to his mysterious spiritual experiences and invites his followers to accept this mystical journey, which he himself is on.

What terms does Luke, Paul's biographer, use to describe these spiritual experiences and how does the apostle himself talk about them? Let us look at these questions and examine the spiritual background to the preaching of the Gospel at the beginning of the spread of Christianity. Source texts: Acts of the Apostles, Letters of the Apostle Paul.

22. KUSTÁR Zoltán (Debrecen, Református Teológiai Egyetem) Pákozdy László Márton hermeneutikai elvei és igehirdetői gyakorlata

Pákozdy László Márton (1910–1993) a Debreceni Egyetem Hittudományi Karán, majd a Debreceni Református Theológiai Akadémián volt a Vallástörténeti Tanszék professzora (1946–1965). Bibliatudósként a történeti-kritikai írásmagyarázat képviselője volt, és határozottan kiállt a bibliai szövegek tudományos elemzésének igénye mellett, amit nézete

szerint nem befolyásolhat, illetve nem korlátozhat semmiféle egyházi hagyomány. Pákozdy ugyanakkor lelkészként termékeny igehirdető is volt. Az előadás azt mutatja be, hogy a hermeneutikai elvei korántsem akadályozták meg őt abban, hogy prédikációiban az adott bibliai szakaszok „itt és most” érvényes, hitébresztésre és hitmélyítésre alkalmas üzenetét a gyülekezetek számára feltárja.

Márton László Pákozdy: seine hermeneutischen Prinzipien und seine Predigtpraxis

Márton László Pákozdy (1910–1993) war Professor des Lehrstuhls Allgemeine und Biblische Religionsgeschichte zuerst an der Universität Debrecen, später an der Reformierten Theologischen Akademie (1946–1965). Als Bibelwissenschaftler war er ein entschiedener Vertreter der historisch-kritischen Schriftexegese und vertrat die Überzeugung, dass die wissenschaftliche Analyse biblischer Texte durch die kirchliche Tradition oder christlichen Dogmen nicht beeinflusst oder begrenzt werden darf. Als Pfarrer war aber Pákozdy gleichzeitig ein produktiver Prediger. Der Vortrag zeigt, dass seine hermeneutischen Prinzipien ihn daran nicht hinderten, die „hier und jetzt“ geltende Botschaft der Bibelstellen in seinen Predigten für die Gemeinden so aufzuzeigen, dass diese Botschaft für das Erwecken des Glaubens und für dessen Vertiefen geeignet sei.

23. LÁSZLÓ Virgil (Budapest, Lutheránus Teológiai Egyetem) Comparative Study of 2 Cor 10:3-6 in the Light of Modern Exegesis and the Spirituality of Evagrius Ponticus

The Apostle Paul makes a statement in 2 Cor 10:3 about his living in the flesh but waging war not according to the flesh. The weapons of this warfare are not fleshly but they can be described by notions like destroying arguments – *logismoi* – and every “high thing” (lofty opinion) – *pan hypsoma* – which are raised against the knowledge of God – *kata tés gnóseós tou theou* – and capturing all thoughts – *pan noéma* – to obey Christ. According to modern exegesis Paul refers here to a congregational situation when his opponents argue against him in his absence. When he will return to Corinth, with his argumentation he is about to destroy

the counterarguments. However, in the tradition of the desert fathers, and especially Evagrius Ponticus (345–399), the notions of *logismoi* and *noémata* gain very specific meaning and role on the pathway of spiritual endeavour leading toward the *theória* of God. In my lecture, I am going to summarize briefly the customary approach and then I delineate a “spiritual” interpretation of 2 Cor 10:3–6 through “Evagrian” eyeglasses.

Kor 10,3-6 összehasonlító vizsgálata a modern exegézis és Evagriosz Pontikosz lelkiségének tükrében

Pál apostol 2Kor 10,3-ban arról tesz kijelentést, hogy testben él, de nem a test szerint visel háborút. Ennek a hadviselésnek a fegyverei nem testiek, hanem olyan fogalmakkal írhatók le, mint például az érvek, gondolatok – *logismoi* – és minden „magas dolog” (magasztos vélemény) – *pan hypsóma* – megsemmisítése, amelyeket Isten ismerete ellen emeltek – *kata tés gnóseós tou theou* –, és minden gondolat – *pan noéma* – foglyul ejtése, hogy Krisztusnak engedelmességen. A modern exegézis szerint Pál itt egy gyülekezeti helyzetre utal, amikor ellenfelei az ő távollétében ellene érvelnek. Amikor visszatér Korinthusba, érvelésével az ellenérveket készül megsemmisíteni. A sivatagi atyák, és különösen Evagriosz Pontikosz (345–399) hagyományában azonban a *logismoi* és a *noémata* fogalma egészen sajátos értelmet és szerepet nyer az Isten szemlélése – *theóriája* – felé vezető lelki törekvés útján. Előadásomban röviden összefoglalom a hagyományos exegetikai megközelítést, majd a 2Kor 10,3–6 „lelki” értelmezését vázolom fel „evagrioszi” szemüvegen keresztül.

27. MÁRTONFFY Marcell

A látástól/látomástól a szövegig. A *lectio divina* hermeneutikai nézőpontból (példa: Mk 9,2–9)

A bibliai szövegek értelmezése és gazdag hagyományú lelki olvasása között fontos kapcsolódási pont, hogy mindkét közelítésmód bizonyos értelemben művészetnek tekinthető. A szabályok és a kreativitás művészi összjátéka a Biblia exegetikai és szemlélődő megközelítésében – amennyiben ezt a megkülönböztetés minden közös mozzanat ellenére fenntartandó – egyaránt feltételezi azt a szabad teret, amelyben egyfelől végbe-

mehet az (alkalmasint váratlan) értelem-történés, másfelől érvényre juthat az olvasás jelentésének és kommunikatív sajátosságainak történeti változása.

Hermeneutikai szempontból nem kerülhető meg a kérdés, hogyan viszonyul a „szent olvasás” gyakorlata a kortárs szövegértés legfontosabb előfeltevéseihez (amelyekre például Michael Casey is részben kitér bevezető művében). Előadásom a Márk-evangélium színeváltozás-jelenete alapján elsősorban arra a kérdésre kísérel meg vázlatos (és minden bizonnyal igen részleges) választ adni, hogy lehetséges-e, s ha igen, miként lehetséges a közvetítés az „instabil” szövegértelem tapasztalata és a lectio divina igénye között.

Von der visio zum Text. Geistliche Schriftlesung in hermeneutischer Sicht am Beispiel von Mk 9,2–9

Ein wichtiger Berührungspunkt zwischen der Interpretation von biblischen Texten und der traditionsreichen geistigen Schriftlesung ist es, dass beide Zugangsweisen gewissermaßen als Kunst betrachtet werden können. Das künstlerische Zusammenspiel von Regeln und Kreativität setzt allerdings sowohl beim exegetischen als auch beim kontemplativen Umgang mit der Bibel – indem diese Unterscheidung bei aller Gemeinsamkeit zu bewahren ist – jenen Freiraum voraus, der das Geschehen von (auch unerwartetem) Sinn ebenso ermöglicht wie die Berücksichtigung des historischen Wandels des begrifflichen Inhalts und der kommunikativen Eigenart des Lesens selbst.

Die hermeneutische Fragestellung gilt also auch für die Beziehung zwischen der Praxis des „heiligen Lesens” und den wichtigsten Prämissen gegenwärtigen Textverstehens (so wie diese etwa in Michael Caseys Einführung zum Teil herangezogen werden). Anhand der Verklärungsszene des Markusevangeliums versucht mein Beitrag eine skizzenhafte (und sicherlich sehr partielle) Antwort vor allem auf die Frage, ob und wie die Vermittlung der Erfahrung „unbeständigen” Textsinns mit dem Anspruch der lectio divina möglich ist.

28. MEISER, Martin (Saarbrücken, Univesität des Saarlandes)

Die Oratio Manasse

Die Oratio Manasse, Bestandteil u.a. der Vulgata Sixto-Clementina, wird hier ein erstes Mal ins Ungarische übersetzt. Der Präsentation des Textes folgen Erörterungen zu dessen Überlieferung vor allem in griechischer und lateinischer Sprache und zur unterschiedlichen Rezeption in den westlichen christlichen Konfessionen. Ein unbekannter Autor des zweiten oder ersten vorchristlichen Jahrhunderts hat diesen Text in einem gemäßigten Septuaginta-Stil verfasst; eine Abfassung in Hebräisch ist kaum wahrscheinlich zu machen. Die theologische Interpretation von Verecundus von Junca, Dionysius dem Kartäuser und Martin Luther ordnet den Text den jeweils eigenen zentralen Lehren zu.

Manassze imája

Manassze imája, többe között megtalálható a Sixto-Clementina Vulgata, és ez lesz az első magyar fordítása. A szöveg bemutatását elsősorban a görög és latin nyelvű hagyomány, valamint a nyugati keresztény felekezetekben tapasztalható eltérő fogadtatásról szóló tárgyalások követik. Egy ismeretlen szerző írhatta a Krisztus előtti második vagy első században és a szöveget mérsékelt Septuaginta hatást mutat; Aligha valószínű, hogy héberül írták volna. Junca, Dionysius karthauzi és Luther Márton Verecundus teológiai értelmezése saját központi tanításaikhoz rendeli a szöveget.

29. NÉMETH Áron (Debrecen, Református Teológiai Egyetem)

Az egyházi év zsolttárai a revidált perikóparendben

2018 adventjében új perikóparend lépett életbe a protestáns ökumené egyházain belül. Jelentős újítása a tudományos revíziónak, hogy megkét-szereződött az ószövetségi textusok száma, az új rendben már a textusok harmada ószövetségi. Szintén újdonság, hogy a Zsoltárok könyvéből is felvettek alapigéket az egyházi év igehirdetési rendjébe, minden sorozatot és alkalmat együttvéve így összesen nyolc zsolttártextus kerülhet szószékre az egyházi évben. Az előadás azt vizsgálja, hogy az egyházi év kontextusában hogyan alkalmazhatóak ezek az újonnan felvett zsolttárok,

és hogy miként járulnak hozzá teológiai és spirituális értelemben az üdvtörténet liturgikus ünnepléséhez.

Psalmen des Kirchenjahres in der revidierten Perikopenordnung

Mit dem Advent 2018 wurde in den protestantischen Kirchen eine neue Perikopenordnung eingeführt. Eine wesentliche Neuerung der wissenschaftlichen Revision besteht darin, dass sich die Zahl der alttestamentlichen Texte verdoppelt hat, sodass ein Drittel der Texte in der neuen Ordnung aus dem Alten Testament kommt. Neu ist auch die Aufnahme der Grundtexte aus dem Psalter in die Predigtordnung für das Kirchenjahr, so dass insgesamt acht Psalmtexte im Kirchenjahr gepredigt werden können, wenn man alle Reihen, Sonn- und Feiertage zusammennimmt. Im Rahmen dieses Vortrags wird untersucht, wie diese neu aufgenommenen Psalmen im Kontext des Kirchenjahres angewendet werden können und wie sie theologisch und spirituell zur liturgischen Feier der Heilsgeschichte beitragen.

30. NÉMETH Balázs (Budapest, HUN_REN SZTAKI Institute for Computer)

Interpretation of Christ-Adam connection in Romans using the analogy of stability

The study focuses on Christ-Adam connection of Romans in the light of creating analogy between the message of the text and the term “stability” of control theory. The goal of this new analogy is to illustrate the impact of Christ on the salvation using the technical language for missionary purposes among engineers. The connection within the framework of the analogy is based on the terms “one man”, “all men” (Romans 5:12), “many” (15–16), “increased” and “increased all” (20), that form a tendency can be characterized as a stability issue. The methodology of using the Old Testament and the validity of Christ-Adam connection are evaluated from different exegetical viewpoints. The study concludes that the old exegetical method of analogy can be efficiently used for interpreting Romans in actual novel context.

31. OLÁH Zoltán (Gyulafehérvár, Babeş-Bolyai Egyetem)

Lectio divina szent Jeromos leveleiben

A *lectio divina* kifejezés Karhatuzi Guigo, Szemlélődő életről – Tizenkét elmélkedés, L'Harmattan Budapest, 2020) *Scala claustralium* vagy *Scala paradisi* című művében fordul elő latinul. Ez a fogalom görögül Órigenészre (†254) megy vissza, aki *theia anagnószisz* alatt az elmélkedő és imádkozó bibliaolvasást érti. Úgy tűnik, hogy szent Jeromos nem ismeri a *lectio divina* fogalmát, ám környezetében gyakran ír aszkézist gyakorló, képzett és előkelő római asszonyoknak, mint Marcellának, Paulának, Eusztochiumnak stb. levél formájában a Szentírás könyveinek olvasásáról. Tanulmányom vizsgálatának tárgya: Jeromos mit tanít a bibliaolvasásról azoknak a keresztény, előkelő és anyagilag tehető asszonyoknak, akik az egyházatya hathatós támogatói anyagi területen, másrészt ő lelki moderátorukká lett. Mit tanít Jeromos a Biblia könyveinek használatáról a lelki életben és imádságban.

Lectio divina in the letters of Saint Jerome

The term *lectio divina* occurs in the Latin work *Scala claustralium* or *Scala paradisi* of Guigo II of the Grand Chartreuse. In Greek, the term goes back to Origen (†254), who understood *theia anagnosis* to mean contemplative and prayerful Bible reading. Jerome (+420) does not seem to have been familiar with the concept of *lectio divina*, but in his environment he often wrote letters to educated and distinguished women practicing asceticism, such as Marcella, Paula, Eustochium, etc., on the reading of the books of Holy Scripture. The object of my study is to examine what Jerome teaches about Bible reading to the Christian women of distinction for whom the church father became their spiritual moderator. What Jerome teaches about the use of the books of the Bible in spiritual life and worship.

32. PASQUER, Cyril (Switzerland, University of Fribourg)
**The *lectio divina* of Irenaeus of Lyon:
canon, exegesis, and the example of marriage**

Irenaeus of Lyon lived at a time when the canon of Scriptures was not fully established yet. He contributed to the canonisation of the Bible in the context of his polemic with the Gnostics who also relied on writings which Irenaeus discerned not belonging to genuine revelation. His main criteria of selection were the rule of faith and the apostolic succession. Irenaeus interpreted the Bible both literally and spiritually, which is especially true for the Old Testament messianic prophecies. While his hope for the time of final bliss was fully incarnate, Irenaeus never fell into materialism because, as the flesh is always connected to the soul, the scriptural texts' letter is always linked to its spirit. This is also true of Irenaeus' interpretation of marriage: he does not erase the physical commitment, but reading some of the Old Testament's marriages allegorically, opens to the union of Christ and the Church, the type of all marriages.

33. PENCZE Sándor (Budapest, Evangélikus Egyetem)
**Luther Márton Magnifikát magyarázata /
Luthers Magnificat Auslegung**

Az előadás a szerző betegsége miatt elmarad.

34. SCHIMANOWSKI, Gottfried (Universität Tübingen)
**Karl Barth als kritischer Ausleger der Heiligen Schrift.
Skizzen zu seinem Anspruch,
die Bibel für sich und seine Zeit verbindlich zu verstehen**

Vor gut hundert Jahren stand Theologie nach dem Ersten Weltkrieg vor ganz ähnlichen theologischen und gesellschaftlichen Herausforderungen wie heute in einer von Krisen erschütterten Zeit. Für manche eine vergangene, möglicherweise auch überwundene Zeit, aber von den damaligen Herausforderungen einer Nachkriegsgeneration und grundlegenden Reflektionen über Theologie, Schrift- und Zeitverständnis eine vielleicht doch gar nicht so ferne und vergangene Zeit. Wie kaum ein anderer hatte

Karl Barth diese Auseinandersetzung um die Fragen nach Bibel- und Schriftverständnis angenommen; sie begleitete ihn sein ganzes Leben, immer wieder herausgefordert mit der Bibel in der einen und der Zeitung in der anderen Hand. Hier gilt es auf Spurensuche einer für heute hilfreichen *lectio biblica* zu gehen: die biblische Botschaft kennenzulernen und für die eigene Zeit und das eigene Leben zu verstehen suchen.

35. SCHOLZ, Stefan (Universität Regensburg)

Offenheit, Polyphonie, Texttranszendenz. Hermeneutik und Bibeldidaktik bei Gerd Theißen

Wie nur wenige andere Neutestamentler im deutschen Sprachraum hat Gerd Theißen eine enorme Wirkung über das eigene Fach hinaus entfalten können. Exegetisches Arbeiten ist bei Theißen intensiv verwoben mit theologischer Hermeneutik und Bibeldidaktik. Die Bibel vergleicht er mit einer beeindruckenden Kathedrale, sie ist für ihn aber kein geschlossenes System, vielmehr verweist sie über sich hinaus auf ein Leben und eine Wirklichkeit jenseits der biblischen Texte. Die Pluralität von Standpunkten und Meinungen innerhalb der Bibel korrespondiert für Theißen mit einem polyphonen Verstehen, er sieht darin eine Chance der Kontaktaufnahme mit Transzendenz (*Theißen 2014, 3*).

In meinem Vortrag versuche ich die spirituellen Dimensionen von Gerd Theißens Ansatz auf dem Hintergrund seiner hermeneutischen und bibeldidaktischen Reflexionen zu beleuchten und zu diskutieren.

36. SZABÓ Miklós (Budapest, Ludovika Nemzeti Közszeletati Egyetem)

Prayer in the language of notes: Lectio/Auditio Divina in Bach's Passions

The Passions of J.S. Bach are not only musical masterpieces, but also instruments for a profound spiritual experience, building on the tradition of *lectio divina*, a Christian practice of sacred reading, meditation, and prayer. An examination of the Matthew and John Passions reveals how Bach masterfully employs musical language to promote contemplation, reflection and prayerful engagement with the sacred text. The gospel

narrative corresponds to the moments of *lectio divina*, while the arias and ariosos correspond to individual *meditatio*, and the chorales to *oratio*, thus fulfilling the function of communal prayer. In the Passions, text, music and silence are closely interwoven, creating a unique atmosphere for spiritual communion. Rich layers of musical symbolism add theological depth to the works and invite the listener on a transformative musical journey. Bach's genius lies in his ability to use the text of libretto and musical elements to evoke profound emotions and connect listeners on a deeper level with the universal messages of suffering, redemption and resurrection. The presentation will offer insights into the spiritual dimensions of Bach's Passions, exploring the transformative power of music in a religious context. By exploring the rich tradition of *lectio divina* and the connections between the musical language of the Passions, listeners will gain a deeper understanding of the spiritual messages and implications of these masterpieces.

37. SZEILER Zsolt (Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem) **The *lectio* according to Hugh of Saint Victor**

Hugh of Saint Victor was one of the most famous and well-known theologians of the 12th century. He wrote on a wide range of topics (grammar, geometry, doctrinal theology, spirituality) and created a very remarkable and impressive synthesis of these fields of knowledge, but it is relatively unknown and less evident how exactly this synthesis is rooted in the victorine practice of *lectio divina* and biblical exegesis.

In this presentation I will concentrate mainly on Hugh of Saint Victor's short treatise on biblical interpretation, *De scripturis et scriptoribus sacris* (PL 175. 9–28).

After presenting a brief biography of the author and an overview of the main sources of his thought, I will discuss his understanding of the traditional doctrine about the three senses of Scripture and attempt to explore and identify the theological and philosophical principles underlying Hugh's exegesis. The main implications of these principles are as follows: (1) Reading the Bible is at the same time "reading" the world as the visible universe. (2) To understand the Bible better, we need the help of all the sciences. (3) The Bible is a medium that synthesizes and

unifies all contemporary sciences and knowledge. (4) The ultimate goal of *lectio divina* is to restore the integrity of the soul. At the end of my presentation, I will illustrate how these ideas organise the victorine *lectio divina* by means of a concrete example (*Noah's Ark*).

38. SZUROMI Szabolcs Anzelm, O.Praem. (Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem)

The place and role of 'lectio divina' in the canon law culture from the 6th to 12th century

The 'lectio divina' goes back to the ancient practice of praying the Scriptures. This meant 'feeding the spirit' by reading God's Word, which we have written records of from the 2nd century. A number of patristic authors can be listed in whose life and works the concept of 'lectio divina' appears (e.g., the Desert Fathers, Origen, St. Ambrose, St. Augustine, St. Hilary), but it is undoubtedly St. Gregory the Great (590–604) – after the misinterpretations of Scripture by various heretical movements – who confirms the place of this traditional practice in the Latin Church. His writings had a significant influence not only on the discipline and daily life of the Church in the early Middle Ages, but also on the canons of the councils held and the canonical collections compiled under the influence of the reforms of Pope Gregory VII (1073–1085). This can be seen in the works of St. Anselm of Lucca (*Collectio Canonum Anselmi Lucensis*, 1081–1083), St. Ivo of Chartres (*Decretum, Panormia, Tripartita*, 1093–1095) and Master Gratian (*Decretum*, around 1140). The 11th and 12th centuries can therefore be considered as the classical period of canon law norms for 'lectio divina'.

39. TOÓKOS János OSB (Bakonybél, Szt. Maurícius kolostor)

A *Lectio Divina* könyvsorozat bemutatása

Az 1998-ban újraindult Szent Mauríciusz Monostor szerzeteseinek életét Szent Benedek Regulája alapján az imádság, a szellemi munka és a fizikai munka határozza meg. Szellemi munkánk egyik gyümölcse a *Lectio Divina* könyvsorozat. Köteteink a bibliikum, a szerzetesi teológia és a lelkeség témáiban jelennek meg. A szekesztrőbizottságban három ba-

könyvbéli szerzetesen kívül Simon T. László OSB és Görföl Tibor is munkát vállalt – 2018-as haláláig Sághy Marianne megtisztelő támogatását és értékes segítségét is élvezhettük. Íróként, szerkesztőként, fordítóként és lektorként veszünk részt a kötetek megjelentetésében. Megtisztelő, hogy a tudomány és a lelkiség nemzetközileg is elismert munkáit adhatjuk közre, a külföldi szerzők közül Laurence Freeman, André Louf, Erik Varden, Michael Casey műveit, a magyarok közül, ugyancsak a teljesség igénye nélkül Heidl György, Simon T. László, Zsengellér József és Xeravits Géza munkáit.

Introduction to the *Lectio Divina* book series

The life of the monks of the Monastery of St. Maurice, re-launched in 1998, is defined by prayer, spiritual work and physical work, according to the Rule of St. Benedict. One of the fruits of our spiritual work is the *Lectio Divina* book series. Our volumes are published on the themes of biblical studies, monastic theology and spirituality. In addition to three monks from Bakonybél, László T. Simon OSB and Tibor Görföl also serve on the editorial board – until her death in 2018, we also had the honourable support and valuable help of Marianne Sághy. We are involved in the publication of the volumes as writers, editors, translators and proofreaders. We are honoured to be able to publish internationally renowned works of scholarship and spirituality, including works by Laurence Freeman, André Louf, Erik Varden, Michael Casey, and, also with no claim to completeness, works by György Heidl, László T. Simon, József Zsengellér and Géza Xeravits.

40. Várady Endre

Impacts of *Lectio Divina* on The Interpretation of The Millennium in The Book of Revelation

Interpreters differ greatly in their understanding of the Millennium. Some see it as a future event expected to happen literally on earth with Christ ruling the world. Others see it in spiritual terms as the reign which may have begun even in Christ's resurrection.

In terms of *Lectio Divina*, once an interpretation is more spiritual, it is likewise literal, and is likely to be more fundamentalist. Whereas, in terms of *Lectio Humana*, once an interpretation is more rational, it is likewise symbolic, and it tends to lean to more liberal understanding. These two alternatives have led to three different takes on the Millennium: a-millennialist, post-millennialist, pre-millennialist. The Book of Revelation ought not to be read and interpreted separately neither from intra-Biblical nor extra-Biblical apocalyptic literature, as such implicate valid hermeneutical keys to the proper understanding of the concept of the Millennium.

A *Lectio Divina* hatásai a Jelenések könyvében található Millennium értelmezésére

Exegéták nagyban különböznek a millennium értelmezése terén. Egyesek úgy tekintenek rá, mint egy jövőbeli eseményre, amely szó szerint a földön fog megtörténni, amikor Krisztus uralja a világot. Mások spirituális értelemben annak az uralomnak látják, amely akár már Krisztus feltámadásával is elkezdődhetett.

A *Lectio Divina* alapján, ha egy értelmezés spirituálisabb, akkor szó szerinti is, és valószínűleg fundamentalistább. Míg a *Lectio Humana* alapján, ha egy értelmezés racionálisabb, akkor szimbolikus is, és hajlamos a liberálisabb értelmezésre.

Ez a két alternatíva három különböző felfogást eredményezett a millenniummal kapcsolatban: a-millennialista, poszt-millennialista, pre-millennialista. A Jelenések könyvét nem szabad külön olvasni és értelmezni sem a Biblián belüli, sem a Biblián kívüli apokaliptikus irodalomtól, mivel azok érvényes hermeneutikai kulcsokat tartalmaznak a millennium fogalmának megfelelő megértéséhez.